

ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ ВИХОВАНOSTІ В УЧНІВ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

FORMATION OF ENVIRONMENTAL EDUCATION IN STUDENTS WITH SPECIAL EDUCATIONAL NEEDS

Стаття присвячена одній з актуальних проблем формування екологічної вихованості учнів з особливими потребами в освітньому середовищі. Зокрема, охарактеризовано сутність таких понять як екологічна культура, екологічна освіта, екологічне виховання, екологічна вихованість. Основна увага зосереджена на діяльності педагогічних працівників у освітньому середовищі, зорієнтованої на формування екологічної вихованості учнів з особливими освітніми потребами. Визначено передумови ефективності процесу становлення екологічної вихованості учнів з особливими освітніми потребами: визначення і застосування оптимальних форм і методів впливу на формування екологічної вихованості в учнів з ООП; активне залучення учнів з ООП до природоохоронної роботи; формування в учнів з ООП мотивів відповідального ставлення до природи, прагнення глибше пізнати та примножувати її багатства. Розкрито шляхи ефективності формування екологічної вихованості учнів з особливими освітніми потребами у освітньому середовищі. Зазначено етапи методики виявлення рівня екологічних знань та прояву екологічної вихованості учнів з особливими освітніми потребами в освітньому середовищі. Висвітлено основні напрямки діяльності педагогічних працівників у освітньому середовищі, орієнтованої на формування екологічної вихованості учнів з особливими освітніми потребами.

Охарактеризовано особливості змісту та методики формування основ екологічної культури у учнів з ООП. З'ясовано, що при формуванні екологічної вихованості учнів з ООП провідна роль належить предметам природничого циклу. Означено, що змістове наповнення освітнього процесу екологічною проблематикою формує екологічну вихованість учнів з ООП, яка оптимізує їх соціальну адаптацію. При використанні різних форм екологізації освітнього процесу зосереджено увагу на важливості врахування вікових та психофізіологічних особливостей учнів з ООП. Визначено траєкторію подальшого дослідження змістового наповнення освітнього процесу, спрямованого на формування екологічної вихованості учнів з особливими освітніми потребами як умови їхньої соціальної адаптації.

Ключові слова: екологічна вихованість, учні з особливими освітніми потребами, освітнє середовище.

The article is devoted to one of the urgent problems of the formation of environmental education of students with special needs in the educational environment. In particular, the essence of such concepts as ecological culture, ecological education, ecological upbringing is characterized. The main focus is on the activities of pedagogical workers in the educational environment, focused on the formation of environmental education of students with special educational needs. Pre-requisites for the effectiveness of the process of formation of environmental education of students with special educational needs have been determined: determination and application of optimal forms and methods of influence on the formation of environmental education in students with SEN; active involvement of students with SEN in nature protection work; formation of pupils with SEN with the motives of a responsible attitude towards nature, the desire to learn more deeply and increase its wealth. The ways of effective formation of ecological education of students with special educational needs in the educational environment are revealed. The stages of the methodology for identifying the level of environmental knowledge and the manifestation of environmental education of students with special educational needs in the educational environment are indicated. The main areas of activity of pedagogical workers in the educational environment, focused on the formation of ecological upbringing of students with special educational needs, are highlighted. The peculiarities of the content and methods of formation of the foundations of ecological culture among pupils with SEN have been characterized. It has been found that in the formation of environmental education of students with SEN, the leading role belongs to the subjects of the natural cycle. It was determined that the meaningful filling of the educational process with ecological issues forms the ecological upbringing of students with SEN, which optimizes their social adaptation. When using various forms of environmentalization of the educational process, attention should be focused on the importance of taking into account the age and psychophysiological characteristics of students with SEN. The trajectory of further research into the content of the educational process is determined, aimed at the formation of environmental education of students with special educational needs as a condition for their social adaptation.

Key words: environmental education, students with special educational needs, educational environment.

УДК 376

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/64.1.36>

Верьовкіна Ж.Л.,

канд. пед. наук,
доцент кафедри початкової освіти
та інноваційної педагогіки
Українського державного університету
імені Михайла Драгоманова

Васильєва Г.І.,

канд. пед. наук,
доцент кафедри спеціальної
та інклюзивної освіти
Київського університету
імені Бориса Грінченка

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Сучасна мінливість українського соціуму в умовах глобальних та локальних змін потребує розгляду проблеми екологічного виховання, яка

виступає головною у сфері людського буття, самозбереження. Охорона та примноження довкілля покращує існування та збереження як живої, так і неживої природи на землі, неузгодженість буття

природи та соціуму, безглузде та нерациональне природокористування, від негативних факторів впливу на природу та стан зовнішнього середовища до фізичного, психічного, соціального здоров'я людства.

Реформування всіх галузей освіти в Україні, що відбувається на тлі неоднозначних соціально-економічних і суспільно-політичних змін, вимагає нових підходів до проблеми оновлення її змісту та удосконалення засобів, форм та методів виховання й навчання учнівства. Важливу роль у соціальній адаптації учнів з особливими освітніми потребами відіграє система екологічного виховання із широким спектром впливу на становлення людини-особистості з формуванням їх світогляду, громадянської свідомості, патріотизму, загальнолюдських і національних цінностей.

Тому дослідження проблеми екологічної вихованості учнів з ООП для соціальної адаптації їх є актуальним як з точки зору сучасної наукової думки, так і освітньої практики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблема екологічної освіти дітей з обмеженими можливостями здоров'я розроблялася багатьма вітчизняними науковцями, зокрема: зміст та напрямки екологічного виховання дітей з особливими освітніми потребами (ООП) (В. Дерев'яненко, В. Ігоніна, С. Клименко, Н. Лисенко); екологічну проблематику екологічного виховання (Р. Гарковенко, Л. Манорик, Е. Писарчук, Л. Харламова); методику екологічного виховання учнів особливими освітніми потребами (ООП) (В. Байбара, В. Гайнушіна, А. Захлебний, І. Суравегіна); теоретичні основи екологічного виховання (І. Дедю, В. Крисаченко, В. Мінаєш, В. Любарець); ефективність психолого-педагогічного змісту в методиці викладання курсів «Людина і світ», «Природа і людина», «Я і Україна» (В. Байбара, І. Зверєв, І. Зюзікін, Г. Ковальчук), де автори розглядають загальні питання, приділяють увагу питанням реалізації екологічної спрямованості у освітньому середовищі. Дитина є частинкою природи. Природа завжди була джерелом матеріальних і духовних сил. Виховати людину поза природою неможливо. На сьогодні важливо здійснювати формування основ екологічної компетентності у дітей з особливими освітніми проблемами. Завдання школи формувати особистість, яка вмє жити в гармонії з природою, відчувати себе її часткою. Екологічні компетентності – це безперервний процес, який здійснюється відповідно до віку учнів, їх знань та досвіду, психологічних особливостей. Екологічні компетентності формуються на уроках довілля, біології, географії.

Компаративний аналіз публікацій у напрямку формування екологічної вихованості у освітньому середовищі учнів з ООП показав, що ця проблематика досліджень спрямована на сутність, зміст, методи, форми, засоби екологічного виховання

(В. Воронкова, Г. Дульнєв, С. Миронова, Л. Співак, А. Ульянова, А. Усвайська). Автори характеризують мету екологічної освіти в закладах освіти (ЗО) з інклюзивним навчанням та навчанням у спеціальних закладах дітей з ООП як формування відповідального ставлення до навколишнього середовища, що полягає у дотриманні моральних та правових принципів природокористування та активної діяльності з охорони та вивчення природи своєї місцевості.

Вивченням проблеми екологічної вихованості в інклюзивній освіті займалися В. Воронкова, Г. Дульнєв, І. Єременко, В. Мачіхіна, В. Худенко та ін. Їх бачення у екологічному вихованні учнів з ООП полягає у формуванні екологічної культури у цієї категорії дітей.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Екологічне наповнення змісту навчальних предметів у освітньому середовищі створює сприятливі умови для формування екологічної вихованості в учнів з ООП. Зміст освітнього процесу спрямовано на виховання екологічної культури як дбайливого ставлення до природи, її ресурсів, на знайомство з основними напрямками природоохоронної роботи. Відмітимо, що теоретичні та прикладні аспекти формування екологічних уявлень у учнів з ООП розроблено недостатньо за наявності загального погляду на проблему.

Вчена Морозова Л. наголошує на головному результаті екологічної освіти – екологічній вихованості особистості [6]. Р. Науменко [7] розглядає екологічну вихованість як важливу характеристику мислення особистості з розумінням нею законів природи, моральних та правових принципів природокористування в активній і творчій діяльності, захисту і охорони навколишнього середовища, раціонального природокористування, як перспективний результат екологічної освіти і вихованості учнів, результатом чого є єдність екологічних знань з естетично-моральним ставленням та використанням природних ресурсів [6, с. 11].

У свою чергу С. Миронова характеризує екологічну вихованість як формування готовності до оптимальної взаємодії з природним середовищем, до інших дій, пов'язаних із екологічною проблемою [5, с. 76].

У контексті дослідження актуальною є думка І. Матузової [4], що провідним результатом екологізації інклюзивної освіти є екологічна вихованість учнів з ООП, формування якої ми вбачаємо в об'єднанні когнітивного, емоційного, особистісного та поведінкового компонентів для забезпечення цінного ставлення учнів з ООП до світу природи та практичної їх готовності до природоохоронних дій у повсякденному житті.

Мета статті розкрити шляхи реалізації екологічного виховання в освітньому середовищі, задля

ефективності процесу формування екологічної вихованості учнів з ООП.

Виклад основного матеріалу. Поняття «екологічна культура» характеризує Т. Сак [8], як складну та інтегративну освіту особистості, що складається з кількох основних компонентів: когнітивного, емоційного, особистісного та поведінкового.

Когнітивний компонент включає у собі сукупність знань про різні аспекти навколишньої дитини природної дійсності та про себе як суб'єкт природоохоронної роботи. Емоційна складова передбачає дбайливе та позитивне ставлення до природних об'єктів, відповідальне виконання природоохоронних доручень. Особистісна участь визначається становленням інтересу до навколишньої дитини природної дійсності, частковим усвідомленням цінності об'єктів природи для людини, здатністю оцінювати різні дії та вчинки стосовно природних явищ та об'єктів. Поведінкова ланка – це вміння дотримуватись правил екологічно грамотної поведінки, виявляти ініціативу та діяти самостійно при виконанні доручень з охорони природи.

Гуртуючись на матеріалах досліджень, присвячених формуванню екологічної культури у учнів з ООП, а також у змісті та методики екологічного виховання, що нормально розвиваються, ми зробили спробу охарактеризувати особливості формування основ екологічної культури у учнів з ООП. В адаптованій основній освітній програмі дошкільної освіти дітей з ООП, зміст екологічного виховання відображено у багатьох освітніх закладах [8].

Так, в області «Соціально-комунікативний розвиток» знаходимо завдання, сформульоване як формування адекватного сприйняття навколишніх предметів та явищ, виховання позитивного ставлення до предметів живої та неживої природи, створення передумов та закладення початкових основ екологічного світовідчуття. Важливо те, що дії з предметами, що оточують дитину, мають бути спрямовані на формування дбайливого ставлення до них, а знайомство з природними об'єктами побудовано на емоційно-чуттєвому переживанні.

В освітній галузі «Ознайомлення з художньою літературою» сформульовано завдання щодо ознайомлення учнів з ООП з літературними творами, вивчення яких допомагає дітям проникнути у світ почуттів героїв та вчить бачити зв'язок переживань та дій героїв з образами природи.

Освоєння освітньої галузі «Пізнавальний розвиток» вимагає приділяти велику увагу екологічному вихованню та бережливому відношенню до природи, при цьому дітям повинні надаватися не окремі знання, а цілісна система уявлень про навколишній світ, що відображає суттєві зв'язки та залежності в тій чи іншій галузі. Виховання у дітей з ООП основ екологічної культури передбачає

емоційне та дбайливе ставлення до природи. Перед освітньою областю «Пізнавальний розвиток» ставиться досить широке коло різнопланових завдань, які розділені за такими напрямками: формування елементарних кількісних уявлень; формування мислення; сенсорне виховання та розвиток уваги; ознайомлення з навколишнім середовищем [9]. Це пов'язано з інтегрованим характером самої освітньої галузі, що включає розділи, що забезпечують оволодіння елементами природничих, суспільствознавчих, математичних знань, необхідних для системного та цілісного бачення світу в його найважливіших взаємозалежностях. Провідну роль розвитку життєвої компетенції дітей з ООП у різних побутових, ігрових, навчальних ситуаціях відіграє розділ «Ознайомлення з оточуючим», основними функціями якого є формування цілісної картини світу; накопичення знань про людину та її соціальне життя; розвиток уявлень про живу та неживу природу; осмислення дітьми особистого досвіду спілкування з людьми та природою; розвиток розуміння взаємозв'язку між діяльністю людини та навколишнім середовищем; на основі спостережень та аналізу діяльності людини оволодіння знаннями про заходи з охорони природи; формування безпечної поведінки в різних життєвих ситуаціях.

Крім того, ознайомлення з навколишнім світом учнів з ООП передбачає не тільки формування системи знань, умінь, навичок у цій галузі, але й здійснення корекційно-розвивальної роботи [2] на цьому матеріалі, що зумовлює постановку таких завдань, як удосконалення пізнавальної та комунікативної функцій мови; сенсорно-перцептивний розвиток; розвиток процесів узагальнення та систематизації на основі аналізу явищ природи; розвиток пізнавальної активності та розумної ініціативності у взаємодії зі світом живої та неживої природи; поетапне формування мовної та розумової діяльності.

Важливо відзначити і те, що, говорячи про завдання вивчення навколишнього світу, не можна не враховувати величезний виховний потенціал, закладений буквально в кожній навчальній темі та кожному розділі даного курсу. На заняттях з ознайомлення з оточуючим можуть ефективно вирішуватись найрізноманітніші завдання виховання: від духовно-морального виховання, що передбачає формування психологічної культури та компетенції для забезпечення ефективної взаємодії в соціумі, до виховання практикоорієнтованих, життєвих компетенцій, таких як прагнення до досягнень у навчально-трудої діяльності та соціального життя, виховання навичок гігієни та здорового способу життя, формування здатності до організації особистого життєвого простору та часу.

Говорячи про специфіку екологічного виховання учнів з ООП, слід наголосити, що його

характерною рисою є обов'язковий безпосередній контакт з об'єктами природи: рослинами та тваринами – і практична діяльність з догляду за ними. Посереднє пізнання природи (через розмови, читання художньої літератури, показ слайдів, картин тощо) має другорядне значення, його завдання – лише доповнити ті враження, які дитина отримує від живого спілкування з об'єктами природи.

Таким чином, формування основ екологічної культури в учнів з ООП передбачає пізнання живих і неживих предметів у їх взаємозв'язку з середовищем проживання та взаємодії з цілими сукупностями інших предметів, які виступають як системи, та вироблення правильних форм взаємодії з природним світом. На основі цих знань можна виробити усвідомлено правильне ставлення до природи, яке розглядається як сукупність екологічних знань дитини та розуміння специфіки живої природи, бажання зберегти, підтримати або створити для неї потрібні умови; розуміння та співчуття; емоційного відгуку, радості від спілкування з тваринами та рослинами. Таке ставлення цілком може бути сформоване у учнів з ООП, якщо систематично протягом кількох років його знайомити з розмаїттям навколишніх рослин і тварин, демонструвати їх зв'язок із середовищем проживання, вчити складати розповіді про природу, залучати до практичної діяльності та щодо підтримання умов для життя рослин і тварин, надаючи можливість спостереження за їх зростанням, розвитком.

Основою екологічної освіти та виховання учнів з ООП є природознавство, яке розкриває таємниці довкілля, його правила та закони, розповідає про місце людини у природі, її вплив на навколишнє середовище.

Учні з ООП у переважній більшості, адекватно сприймають довкілля, але сам процес сприйняття навколишнього світу недостатньо адекватний. Це призводить до того, що уява в учнів з ООП, зазвичай не чітка та мало диференційована.

Спілкування з довкіллям – дієвий та результативний засіб освіти та виховання учнів у ЗО з інклюзивною та спеціальною формами навчання з порушеннями інтелекту. Лише у взаємозв'язку з явищами природи, життєдіяльністю учнів з ООП проявляються сприйняття і уявлення, коригуються психічні пізнавальні процеси.

Учні з ООП оволодівають певною сумою екологічних знань, засвоюють норми поведінки та ціннісні орієнтації по відношенню до природи, набувають практичних умінь та навичок по збереженню природного середовища у процесі навчання, гри, суспільно-корисної праці.

Тому, визначення психолого-педагогічних умов екологічного виховання учнів з ООП здійснюється на основі теоретичних даних з наукових джерел, узагальнення передового досвіду та досвіду

роботи педагогічних працівників різних закладів освіти. Ними виступають підвищення екологічних знань учнів з ООП, виявлення рівнів їх екологічної вихованості та організації спільної роботи з екологічного виховання школи, сім'ї, громадянських організацій. Головним завданням освіти і виховання учнів з ООП ми вважаємо сприяння їх розвитку, підготовку до самостійного життя та праці. Для вирішення цих завдань необхідна корекція пізнавальної діяльності, емоційно-вольової сфери, підвищення працездатності і формування моральних і соціальних якостей особистості.

Учні з ООП, особливо в перші роки навчання в освітньому середовищі, недружні, вкрай неорганізовані, тому педагогам доводиться протягом ряду років займатися формуванням екологічного клімату соціокультурного середовища.

Треба захопити учнів з ООП цікавою спільною справою, корисною діяльністю. Дослідження психологів, корекційних педагогів, методистів показали, що з самого початку ознайомлення дітей з об'єктами і явищами природи необхідна вміла їх організація, керівництво сприйманням, процесом пізнання. Елементарні поняття і уявлення про явища природи формуються у учнів з ООП завдяки природному оточенню. Пропедевтична робота проводиться під час екскурсій у природу, коли вихователь звертає увагу на оточуючу красу й з'ясовує, які знання містяться в маленьких голівках. Спостереження учнів за різноманітними явищами й предметами природи згодом учитель і вихователь пов'язує з уроками письма і читання, природознавства, образотворчої діяльності та іншими видами практичної діяльності.

У відповідності до змісту навчальних програм і цілей природоохоронного виховання в позаурочний час організуються спостереження за небом, рослинами, тваринами, а також трудовою діяльністю людей. Наприклад учні з ООП у першому класі накопичують конкретні уявлення про зміни в природі зимою, весною, літом та восени. У другому та третьому класах уявлення про живу і неживу природу розширюються. Їм даються елементи екології, розповідають про необхідність охорони води, ґрунту, рослин та тварин. Вже в цей період учні стримують найелементарніші вміння, необхідні для подальшого вивчення природи. Але самі по собі знання з охорони природи ще «недостатні», якщо вони не співпадають з практичними діями школярів. Тому важливо, щоб учні перших-четвертих класів брали посильну практичну участь в охороні природи і годуванні птахів, при посадці та вирощуванні дерев, роботі в кутку живої природи, наданні посильної допомоги диким тваринам і птахам.

Важливу роль в успішному здобутті знань учнями з ООП відіграють рівень і якість взаємозв'язку і взаєморозуміння між ними та

педагогічними працівниками [3]. У ході навчання учні з ООП не тільки засвоюють певний запас знань про довкілля, а й оволодівають способами навчальної діяльності, за допомогою яких вони зможуть надалі розв'язувати практичні завдання. Для вивчення рівня знань учнів з ООП про навколишнє середовище та їх ставлення до цієї проблеми потрібно вивчити, як педагогічні працівники розкривають у освітньому процесі багатогранність і різноманітність природних зв'язків, які підводять учнів з ООП до їх усвідомлення. Водночас необхідно знати, наскільки повно сприймають і засвоюють цю інформацію розглянута нозологія дітей з ООП, наскільки вона їм доступна.

Значні успіхи у в плані екологічної освіти та виховання учнів з ООП можливі за умови здійснення його за такими напрямками: застосування ефективних методів і прийомів, що активізують діяльність учнів з ООП (розв'язання проблемних завдань з екологічним змістом); екологізація навчально-виховного процесу (від конкретних питань програми дисциплін природничого циклу до проведення виховних заходів в позаурочний час). Дослідження особливостей екологічної освіти та виховання учнів з ООП дає нам змогу зробити висновки про те, що дана категорія дітей – працюючі, співчутливі, які люблять природу. Особливості роботи школи дають можливість здійснювати екологічне виховання на уроках та в позаурочний час. Мета його – виховання екологічної культури, впровадження практичних навичок охорони природи.

Серед важливих передумов ефективності процесу становлення екологічної вихованості учнів з ООП доцільно виділити наступні: визначення і застосування оптимальних форм і методів впливу на формування екологічної вихованості в учнів з ООП; активне залучення учнів з ООП до природоохоронної роботи; формування в учнів з ООП мотивів відповідального ставлення до природи, прагнення глибше пізнати її, примножувати її багатства.

Для реалізації екологічного виховання в ЗО з інклюзивним навчанням та спеціальним укладах освіти, для кращого формування екологічної вихованості учнів з ООП у освітньому середовищі необхідно:

- здійснювати екологічне виховання через інтеграцію в навчальний зміст освітньої програми;
- організовувати спостереження за природними явищами з подальшим опрацюванням і використанням результатів на уроках та позакласних заходах;
- більше проводити екологічні виховні заходи;
- проводити загальношкільні екологічні акції;
- підвищувати екологічну компетентність учителів, асистентів, тьюторів, практичних психологів, соціальних педагогів та вихователів у цьому напрямку.

У теорії і практиці формування екологічної вихованості учнів з ООП доцільно виходити із завдання формування особистості, яка спрямовує свою діяльність на збереження довкілля. Відповідно до цього шляхи ефективності формування екологічної вихованості полягає у:

- зростанні уваги до цієї проблематики у програмах усього освітнього процесу;
- розвитку в кожного учня з ООП мотивів відповідального ставлення до природи, спираючись на його індивідуальні психологічні та фізіологічні особливості;
- удосконаленні форм і методів педагогічного впливу на учня з ООП, із залученням його до безпосередньої практичної діяльності по охороні природи;
- створенні в кожному ЗО відповідної навчально-матеріальної бази: кімнати, куточків охорони природи з належним оформленням.

Екологічна освіта та виховання учнів з ООП сприяє формуванню у них моральних і особистісних якостей, підготовці їх до самостійного життя та праці. Використовуючи різні форми екологізації освітнього процесу слід враховувати вікові та психофізіологічні особливості учнів з ООП. Саме за таких умов можливо досягти ефективності процесу формування в учнів з ООП екологічної вихованості освітньому середовищі.

Методика виявлення рівня екологічних знань та прояву екологічного вихованості учнів з ООП передбачає наступні етапи: перший етап включає в себе аналіз та корекцію наповнення змісту освітньої процесу екологічним напрямком; другий етап – проведення бесід екологічного змісту з учнями щодо сформованості у них екологічних знань, умінь та навичок.

Аналізуючи дані методики дослідження рівня прояву екологічної вихованості та екологічних знань у учнів з ООП ми побачили, що в цілому вони оволодівають окремими екологічними знаннями, тому важливо постійно проводити корекційну роботу з розширення та закріплення їхніх екологічних знань на практиці.

Ми з'ясували, що при формуванні екологічної вихованості провідна роль належить предметам природничого циклу, але і в процесі викладання гуманітарних предметів за своїм змістом, спрямованістю вони орієнтують учнів з ООП на практичну діяльність та адаптацію у соціокультурному середовищі.

При визначенні основних напрямків діяльності педагогічних працівників у освітньому середовищі, орієнтованій на формування екологічної вихованості учнів з ООП, ми виділили наступні напрямки [1]:

- розвиток внутрішньої потреби у пізнанні природи;
- оволодіння нормами екологічно-грамотної поведінки, формування навичок і вмінь спілкування з природою;

– засвоєння народних традицій у взаємовідносинах з природою і кращих зразків світової практики поводження в природі;

– залучення до природоохоронної діяльності на основі набутих знань і ціннісних орієнтацій;

– сприяння переходу опанованих знань в переконання, в естетичні смаки, норми ставлення до природи.

Розвиток екологічної вихованості учнів з ООП тісно пов'язаний з формуванням у них умінь: спостерігати об'єкти й явища, які вони вивчають, виділяти суттєві ознаки, знаходити у них подібні і відмінні риси, об'єднувати і класифікувати предмети, робити висновки та узагальнення.

Висновки. Отже, можемо зробити висновок, що екологічну вихованість правомірно вважати інтегративним результатом ефективно організованого екологічного виховання, а цільовим орієнтиром і провідним результатом екологічної освіти – екологічну освіченість, як наслідок сформованості екологічної культури у процесі екологічного виховання. Поза сумнівом, екологічне виховання покликане забезпечити підростаюче покоління науковими знаннями про взаємозв'язок природи і суспільства, допомогти зрозуміти багатогранне значення природи для суспільства загалом і кожної людини зокрема, сформуванню розуміння, що природа – це першооснова існування людини, а людина – частина природи, виховати свідоме позитивне ставлення до неї, почуття відповідальності за навколишнє середовище як національну і загальнолюдську цінність, розвивати творчу активність щодо охорони та перетворення довкілля.

Змістове наповнення освітнього процесу екологічною проблематикою формує екологічну вихованість учнів з ООП що оптимізує їх соціальну адаптацію.

Трасекторію подальшого дослідження вбачаємо у змістовому наповненні освітнього процесу,

спрямованого на формування екологічної вихованості учнів з особливими освітніми потребами як умови їхньої соціальної адаптації.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Вержиковська О.М. Теорія і методика виховання дітей в спеціальній школі: навчально-методичний посібник. Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2016. 292 с.

2. Верьовкіна Ж.Л., Любарець В.В. Журнал спостережень та планування роботи асистента вчителя в умовах інклюзивного навчання : навчальний посібник (видання 4-те, доповнене). Київ : «Міленіум», 2023. 160 с.

3. Liubarets V., Vasylieva H. Educational workers methodological competence formation in the conditions of inclusive learning. *Paradigm of Knowledge*, 2021. 1(45). 154-175 p. URL: <https://naukajournal.org/index.php/Paradigm/article/viewFile/2274/2277> (дата звернення: 09.10.2023).

4. Матузова І.Г. Екологічне виховання особистості старшокласника в умовах профільного навчання: дис... канд. пед. наук: 13.00.07 / Донецьк, 2013. 336с.

5. Миронова С. Бахмат Н. Особливості монологічного мовлення молодших школярів із інтелектуальними порушеннями. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2020. № 5–6 (99–100). С. 3–11.

6. Морозова Л. Виховання екологічної культури особистості. *Вища освіта України*. 2001. № 2. с. 88-92.

7. Науменко Р. А. Екологічне виховання учнів 5-9 класів шкіл-інтернатів у позаурочний час : дис. канд. пед. наук : спец. 13.00.01 / Інститут педагогіки АПН України, Київ, 1994. 202 с.

8. Сак Т.В. До вивчення природознавства у класах інтенсивної педагогічної корекції. *Дефектологія*. 1999. № 1. С. 28-33.

9. Співак Я. О. Екологічна освіта та екологічне виховання як психолого- педагогічна проблема. *зб. наук. праць Кам'янець-Подільського Національного університету імені Івана Огієнка (серія соціально-педагогічна)*. Вип. ХХШ. Кам'янець-Подільський : Медобори, 2013. С. 93–101.